

સુધરેલી રીત મુજબ
 ફર્નાકિયુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
 તૈયાર કરેલી. ❀

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(કિંમત: સુમબ્હુતી; પાઠના સવાલ; તથા સારા
 ભૂગોળ; અધરા શબ્દો; બેઝાક્ષરો; ડ્રિલ)

રચનાર-મેસર્સ. સી. ડી. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ મુજબ
 રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું-શંકર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ અઢાના પુલપર સુરત
 સને ૧૯૧૯ કિંમત ચારઆના [બુન

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૮૨૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૧- વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૮૦૭ યોગસીત ૨૪૯

વિષય મ ૪૫૨:૯૪૪:૩-:૨૫૨

બીજો પડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ

સુધાર=સાકડાનું કામ

કરનાર

કડીઓ=ઘાંટનું કામ

કરનાર

અથમથવું=ખુશખેથી

બહેક બહેક થઇ રહેવું

પવન=વાનું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

તળાવ=જેની ચારે

બાજુ જમીન અને

વચમાં પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=ખુદતી જગા

ધર્મ શાળા=મુસાફરી

વગર ભાગની

વતી જગા

વટે માર્ગુ=મુસાફર

ઓસરી=ઝોટલી

સુરજ=રવિ

અજવાળુ=સુરજ દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ

ધોર=બીક લાગે એવું

ઝગઝગે=પ્રકાશ

ઉજાસ=ઝાંખું અજવાળુ

રખ્યાં=અનાવ્યાં

ડળાવું=સમજાવું

પાડ=ઉપકાર; આભાર

યાદ=ફામ; સરત

ઉપકાર=પાડ; આભાર

ભક્તિ=ભજન

સાર—દરરોજ ધન્યરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત

ગવૈયા=ભાષન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેડ=પક્ષી

ભમર=અમરો

મુસ્લાં=મુસલમાનનો

નીમાળ.

તૂથ=અનાજ

અપકાર=અપહરણ

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળા જન-

વર; પક્ષી

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી ગઇ=પુરી થઇ

પૂવે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=પ્રકાશ; તેજ

ભાતભાતના=તરેહતર

દીસેજગ્યાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં; પાંતરાં

મેના=એક જાતનું

સુંદર પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા; શૈભિત-

તેજ=પ્રકાશ

શીકું=ઝાંખું

કાળું=ઝાંખું; શીકું

મોઢું કાળું થયું=દેખા

તા બંધ થયા;

સંતાઇ ગયા.

ખુશખાસા=ગલીકુંચી;

ફૂંપી જગા

૨] ખીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨. પાંચ આના.

ખોળે=શાધે
 ભક્તજનો=ભગતો
 ધ્યાન ધરે=આખો મીચી
 પરમેશ્વરને જુએ
 ગાન=ગાયન
 દાતા=સખી; ઉદાર
 દીયે=આપે
 રૂડું=સારું; ધણું
 બાંગ=બૂમ પાડીને નિ-
 માજ પઢવી તે; નિમાજ
 પઢવાને માટે બૂમ
 પાડવી તે;
 તણા=નો
 ઉદય થયો=ઉગ્યો
 કમળ=કમળનું ફૂલ
 પત્ર=પાંખડી
 ખોલે=ઉઘડે; ખીલે
 હમંગી=હોંસીલા
 ધાય=દોડે; જોડે
 ઢાર=ચોપગાં જનવર;
 પથ
 ચારો=ખાવાનું
 વેશી=વેશા
 ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે

ફૂટે
 નહિ ભૂલ=ચગર ચૂકે
 તાજાં=તરતનાં ખીલેલાં
 ટોળે=ટોળાખંધ
 વીરા=ભાઈ
 મગન=ખુશી
 કેરું=તું
 ધ્યાન=ચિત્ત; મન
 પાઠ ૩.
 વરસ=આર મહીના
 ઋતુ=મોસમ; રત
 મહીનો=ત્રીસ દિવસ
 કારતક=હિંદુ વરસનો
 પહેલો મહીનો
 તહેવાર=આનંદનો દિવસ
 શિઆળો=ટાઢની મોસમ
 ઉડાડે છે=ચગાવે છે.
 ઉતરાણુ=સંકાંન; સુરજ-
 નું ઉત્તર તરફ જવું તે
 રત=ઋતુ; મોસમ
 જાડા=ઘટ કુઆસના
 હોળી=ફાગણુ સદ પુનેમ
 સદ અજવાળીઉં; મહી

નાનું પહેલું પખવાડીઉં
 વદ=અંધારીઉં; મહીનાનું
 ખીજું પખવાડીઉં.
 પખવાડીઉં=પંદર દિવસ
 અમાસ=હિંદુ મહીનાનો
 છેલ્લો દિવસ; જો દિ-
 વસે ચંદ્ર ખીલકુલ
 જાગતો નથી તે દિવસ
 તિથિ=દહાડો; દિવસ
 વચ્ચ=લુગાં
 પંખા=વીંજણા
 ચોમાસુ=વરસાદની ઋતુ
 બળેવ=રક્ષા બાંધવાનો
 દિવસ; આવણુ સદ
 ૧૫; જનોઘ પહેર-
 વાનો દિવસ
 દશેરા=રક્ષા છોડવાનો
 દિવસ. આસો સદ ૧૦
 દિવાળી=હિંદુ વરસના
 છેલ્લા મહીનાનો છે-
 લ્લો દિવસ; આસો
 વદ અમાસ
 પવ=તહેવાર.

બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” પોષ્ટા બે આના. ૩

સુવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કંઈ કંઈ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆં કેટલાં ? અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કંઈ કંઈ આવે અને કેટલી વાર આવે ? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કંઈ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪.

મેળો=મણાં માણસો
અને ગાડી ઘોડા વ-
ગેરેની ઠઠ

ગોકળઆઠમ=આવણુ
વઢ આઠમ. જન્મા-
ષ્ટમી.

કડકડતાં=અચીવાળાં

ભાષ્યખંધ=દોસ્તદાર

ઠઠ=ગીરદી; બીડ

વખુટા=જુદા

દુકાન=માલ વેચવાનું
ઠેકાણું.

કંસારા=તાંબા પિત્તળ-
નાં વાસણુ બનાવના-
રા અથવા વેચનારા

તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ

પિત્તળ=તાંબુ અને જ-

સતની મેળવણીથી

બનેલી પીળા રંગની

ધાતુ

મુખડીઆ=મિઠાઈ બ-

નાવનાર

હાટ=દુકાન

કોપરાપાક=કોપરાનો

બનાવેલો પાક.

મિઠાઈ=ચરફી; પેંડા

વગેરે

ખડકેલી=ગોડવેલી

ખરાદી=સિંધાડા ઉપર

ધાટું ઉતારનારા

સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ

પલંગ=છત્રીવાળો કાચ

પારણું=હોડાળા જેવું

ઘોડીઉં.

કાચ=એ બાજુએ તકી-

આવાળો પલંગ

કાપડીઆ=કાપડ વેચ-

નાર.

મુતરાઉ=મુતરનું બના-

વેલું.

બિનનું=ધેટાના વાળનું

રેશમી=રેશમનું બના-

વેલું

શણુ=એકં જાતનો છોડ.

એની છાલનાં દોરડાં

તથા કપડાં બને છે.

૪] મુરત શહેર તથા ચૌર્યાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. અઢી આના.

સરયા=અત્તર, મુલાખ-
જળ, કુપેલ વગેરે
વેચનાર
ખહેકખહેક=મધમધ
ભીમેભેવો=તાળાં પા-

કાં ફળ
પ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત

સિપમ્મ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે ખેસી ફર-
નાર સિપાઈ
કુદડી=ચક્રર

સવાલ—ત્રાકળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ પ.

નહારી=ખરાખ
સોળત=સંગ
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ
છોડવાળી જગા
મજા=ગમત
શેખી=પતરાજી
પારકાં=પરાયાં; બીજાં
માને=કબુલ કરે
આખરે=અંતે; છેલ્લે
ઝાંપો=ઠાંટાનો દરવાજો
ખાસાં=સારાં; મળનાં
નિશાન=અધાણી
તાકીને=ધારીને
લૂમ=કુમખો
વૂટી પડે=નીચે પડે

ધાટ=ધક્કાજ; ઉપાય
રાસ=દોઢું
ઢગલેઢગલા=ધણાજ
દોસ્ત=ભાઈમધ
ફક્ક=સારા
પછવાડે=પાછળથી
રખેવાળ=સાચવનાર
સજ્જડ=જેરથી
ઝપાટો=સપાટો
અચડાયું=અફળાયું
ચક્રરી=તરમર
છુંદાઇ=કચડાઇ
લોહીલોહાણુ=લોહીથી
ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો
માલીક.

લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાહો=ખૂબ
દોડ્યો
ફરીને=પાછળ
ઢોલો=ચપ્પડો
ફળ=ફાયદો; લાભ
કવિતાના અર્થ.
અસર=લાગણી
સંગ=સોળન; સંગત
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર
હામ=ઠોકાણું
ઠરશે=ડભો રહેશે
બુરો=નહારો; ખરાખ
મે'તા=મહેનાજી
ભાગ્યશાળી=નમીબદાર
વિધા=ઈલિમ; બજીતર;
કુમર.

ગ્રીષ્મ ચોપડીનો "ડિક્ટેશન શિક્ષક" અઢી આના. [પ

સાર-નઠારી સોખતથી તેના નઠારી અસર આપણાપર થાય છે.
માટે નઠારા માણુપત્રની સોખત કરવી નહિ પણુ સારા માણુસની કરવી.

પાઠ ૬.

રખડેલ=રખડતો

ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસા

ટકે સુખી હતાં

વથે=ઉંમરે

પાર રહ્યોજ નહિ=

ધણ્યોજ થયો.

વધાખ=વધાખણી; ખુશ

ખખર

ઝોવારણાં=દુખડાં

ફાઇ પગલું=ફાઇના

તરફથી જે પગલું જાં-

ધવામાં આવે છે તે

બેટ=છનામ

લાડીલો=લાડમાં ઉછ-

રેલો; લાડકવાયો

કુટેવ=નઠારી ટેવ.

પોળ=મોટી ખડકી

અટક્યાળાં=અડપલાં;

ઇલાજ=ઉપાય

વઠી જશે=ખગડી જશે

સીધુ ચાલવું=તોફાન

મસ્તી ન કરવી.

ખહાને=નામે

ચૌદું=જ્યાં ચાર રસ્તા

બેગા થતા હોય તેવો

ખખર.

રઝગના=રખડતો

ટાળું=જથો

મસ્તી=તોફાન

લાતાલાતી=લાતખાણ

લાત=પાછલો પગ મા-

રવો તે

ઉતરી ગયો=સાધામાંથી

ખસી ગયો

બેંકડો તાણતો હતો=

મોટે સાદે રાગ કાઢી

રડતો હતો.

હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું

ખરાખર બેસાડનાર

વૈદ

લેપ=ખરડ

ઝોસડ વેસડ=દવા ને

તેના ઉપાય.

વલે=દશા; ભુંડા હાલ

ઝો=આદત; ટેવ.

શિખામણુ=ફાયદાની

વાત; બોધ.

સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી

દીધી

સાર-નિશાળનું નામ દઇ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાની સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.

ખઠ્ઠી=પોતાની મરજી

પ્રમણ્યે ચાલનાર; જીદી લવારાં=ખકરીના ખચ્ચાં

વાછરડાં=ગાયનાં ખચ્ચાં પાડાં=બેસનાં ખચ્ચાં

૬] ખીજ ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ જો. પાંચ આના

ગાડરાં=ઘેટાનાં બચ્ચાં	ભળવતો=સાચવતો	ઠરેલ=ઠાઠી
નીરતો=નાખતો	વિઆય=જણે	નાદાન=સમજણ વગરનું
ખાંધે=ખભે	ધણી=માલીક.	સંભાળ=બરદાસ
ઝોક=બકરાં ઘેટાં રાખવાનો વાડો.	સાચવણ=સંભાળ	સપડાઇ પડશે=હેરાન થશે; પકડાશે.
છાંચે=શીળે; છાંયડે	તકરાઈ=વઢવાડ; રકઝક	જક=જીક; હઠ
વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી	શિકારી=શિકાર કરનાર	લાગ=દાવ; તક
પાવો=પીસવો; સિસોટી	અજાણ્યુ=ઓળખાણ વગરનું.	સટકી ગયું=છાનું માનું નાસી ગયું.
દૂંદૂં=ગરમી	મોજ=મજા; આનંદ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
જતન=રક્ષણ; સંભાળ	અભાગીઉં=કમનસીબ પાઠ ૮.	પાદર=ગામના ઝાંપા બહારની જગા
રખારી=ઢોર ચંરાવનાર	ગોંધતો=પૂરી મુકતો	વગડો=જંગલ
ઊંચી ગઇ-ઊંડી ગઇ;	ચેન=સુખ; મજા	કોતર=ગુફા; બખોલ
દૂધ દેતી બંધ થઇ	બંધી ખાનું=કેદખાનું.	કમોતે=વગર મોતે
સાર—માખાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું; હઠ કરવી નહિ.	ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું	
પાઠ ૯ મેઠા	ખેલવું=રમવું	
રિસાળ=રિસાઇ નય તેવો	રીસ=ગુરસો; મિજાજ	ભાઇ/ભાંડુ=સગાંવહાલાં
સહેજ સહેજમાં=જરા જરા વારમાં	છેડો=પાર.	જમણુ=જમવાનું
	ભાગ્યે=કદાચ	ચીસ=ખીકથી બૂમ
	આડોશી પાડોશી=આસ-પાસના ધરના રહેનાર	પાડવી તે.
		ટેવ=આદત

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોશ્તા બે આના. [૭

નકામો=અમથો.

ઢાંગ=ફેલ.

વેદના=દુઃખ

મુદલ=ખીલકુલ; જરાપણ

પસ્તાયો=દીલગીર થયો

નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦.

જળ=કરોળીઆનું પડ;

જળું; ફાંદો

ફરીને ફરીને=વારંવાર

વિષે=આખત

વણુ=વગર

તૂટેલે=તૂટી ગએલે

તાંતણે=તારે

મહેનત શરૂ કરી=મહે-

નત કરવા માંડી.

માટ=માટે

ફાવ્યો=પારે પડ્યો

ધાટ=ઉપાય; રીત

બીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો

રહ્યો.

ધીરજ=સખુરી

નીરધાર=નક્કી

ખંત=ચેતક; કાળજી

યતન=મહેનત

ચગદાઈ=છુંદાઈ; દયાઈ

તળે=નીચે

મેાત=મરણ

તજી=છોડી

અનંત=ધણેજ

લાભ=ફાયદો.

પામે=મેળવે

પાઠ ૧૧.

ચકલિલુ=એક જાતની

રમત છે.

કચ્છ=કાછડો

ગઢ=કિલ્લો

સાથી=સોખતી

બિલુ=સાથી

રડો=મોટો

સરદાર=ઉપરી

ધૂમી રહ્યો=આમથી તેમ

ફરી રહ્યો

દાવ=લાગ

પેંતરા=ડગલાં; પગલાં

નજર ફેંકી=નૈઠ

પૂર જોસથી=ધણી

જોસથી

જૂઝઘાપ=જુઝાવો.

શાખાશ્વ=ધન્ય

દાવ=રમતનો વારો

સાર—ફરીરની સાથે મન કેળવાય એવા રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.

દૃઢ મનવાળો=પાકા

વિચારવાળો.

ગેડીદડા=દડો અને તેને

ફેંકવાની લાકડી

ડગલું=પગલું

રંગ જામ્યો=મજા આવી

પછી તો ધૂળ=પછી

કંઈ મજા પડવાની

નથી.

વચન=ખેલ

ખાતરી=જરોસો

સુનું=ચસ્તી વગરનું

મો ફરવી=મોં ચઢાવી

પીડા=પંચાત; દુઃખ

૯] બીજી ચોપડીનો "ડિક્શન શિક્ષક" બે આના.

મન કગવા દીધું નહિ=	કુટુંબ=વંશ; ઓલાદ	ભપકાદાર=રોપવાળા
મરજી મુજબ કર્યું નહિ	છાંછેડે=હરકત કરે	દુભવો=મન દુઃખી કરો
પાઠ ૧૩.	પીક=વાંસો	નુકસાન=અગાડ
મધમાખી=મધ ખના-	ધાટ=શરીરનો આકાર	રવાદે=લહેજતથી
વનારી માખી	સોદામચી=શોભિતી.	નવાધ=અચરજ
સાર—કોઈનું બહું કરીએ તો આપણું બહું થાય, અને		
કોઈનું ઘુરું કરીએ તો આપણું ઘુરું થાય.		
પાઠ ૧૪.	તોપ થયો.	વાંક=ચુનો; તકસીર
મોસાળ=માના આપતું	અંગેઠી=ચોંક પાડવાની	સાજુ=આખું
ધર.	ધુણી	ઉતાવળ=ઝડપ
આંખ ટાઢી થઈ=સં-	ઉલટભેર=હોંસથી	ઠેસ=ઠોકર
સાર—૧) કોઈ પણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. ૨) જેવું		
આપણું સમજવું તેવુંજ સામાનું સમજવું.		
પાઠ ૧૫.	પજવે=દુઃખ દે	ધટે=ઝોછી થાય
તકતો=આ-સો	પુટો બદામ=ખોટી બ-	નિંદે=ખોટું ખોટું બોલે
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી	કામ; ધણીજ નજીવો	બળવાંતા=જોરાવર
લઈ લેવું તે.	કિમ્ત	લેશ=જરાપણ
સરી પડયો=લપચી ગયો	સહીઅરો=જેનપણીઓ	કલેશ=કંકાસ.
બરડ=ઝટ બાગી બચ	કટ્ટા=એકબીજાની સાથે	કોય=કોઈ
એવો.	બેલવું કે રમવું	પાઠ ૧૬.
પછાડીએ=અફાળીએ	નહિ તે	રામચંદ્રજી=આયોધ્યામાં
ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચી	કવિતાના અર્થ	એ નામના રાજા થઈ
કાયર=હેરાન	આપણ=આપણે	ગયા તે. (લોકો
	શોન-દીલગીર	તેમને પરમેશ્વરનો
	લાબ=આબરૂ	અવતાર માને છે.)

પ્રથમ=મરણ

ગભરાટ=ગભરામણ.

છેવટે=આખરે.

ફેરવવા=બદલવા.

ફાંફાં=ખોટી મહેનત.

ગણકાર્યુ=માન્યુ.

ડસકાં=રડતાં રડતાં

આચકા ખાવા તે.

રોણુ=રડવાનું તોફાન.

ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા

ઝેડ=ખોળો

ઝેડઝેડ=નજર.

ધંતરમંતરવાળો=પીછી

ફેરવી કે મંત્ર બધી

સારું કરનાર.

જંત્ર=માદળીઆમાં

ધાલવાનો મંત્રનો

કાગળ.

માદળીઉં=તાવીબ

ધીરા=ધીરજવાળા.

છાના=મુંગા.

પ્રધાન=વજીર.

દપંજુ=આરસી.

દશરથ=રામચંદ્રજીના

બાપ.

મહારાજ=ખોટારાજ.

શ્રી=સારા; શોભાવન.

સાર-અક્ષર વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭.

વગર વિચાર્યું=વિચાર

વગરનું.

બેડું=ધણીધણીઆણી

કચરો પુનઃક્રમણ=રેલ

વજેર.

પરવારી=નવરી થઈ

કથા=મથર સંબંધી

વાત.

મળતું=પેદાશ થતી.

ગુજરાન=ગુજારો

છોકરાંછોયાં=છોકરા

છોકરી.

મેટે=પોતાને.

આવડું=હીલ.

ગીર થતી.

પાપ=ખોટાં કામ.

આધાર=ભરેસો.

સારું=મહું; કલ્યાણ.

આંગણું=આરણ્યા આ-

ગળતી જગો.

તરફડતું=તરફડીઆં

મારતું.

દયા=રહેમ.

હઠરીવે=મોડું કરીને.

લોહિઆળું=લોહીવાળું

ગુસ્સો=રીસ.

બેડું=ગાગર ને લડો

બધી=તરફ; બાળુ.

ભાંગીતૂટી=સમજાવ

નહિ તેવી.

ખોલી=ખોલ

મૂર્ખ=બેવકૂફ

અભાગણી=કમનસીબ

પુત્ર=છોકરો

જીવ=પ્રાણ.

વળે=કામ આવે

જનન=જીવ

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=ખબર.

ખોડંગતો=લંગડાતો

મદદ=આશરો.

હુંફાળું=ગરમ

પરાળ=ભાતનું ધાસ

છાપું=ચાલતાં વખતની

ખબરનો છાપેલો

કાગળ.

છાપખાનાવાળા=છાપ-

ખાનાનો માત્રીક.

ગોઠવણુ=અંદોજસ્ત.

ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર

સરનામું=ઠેકાણું.

સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી

રાખવાનું મુકરર

ઠેકાણું

ખડખડાટ=અવાજ

સિસોટી=પીસવો.

ડરતો=ખીતો.

પંપાળી=હાથ ફેરવી.

ડર=ખીક.

નજીક=પાસે; સોડે.

ઠરાવ=કરાર; થએલી વાત

ઝપાટાખંધ=દોડતો.

ખબરદાર=હોશિયાર;

આઠ કલાકમાં ૧૫ મિ.

નિટ બાકી=જાણ વાગે.

સાર—૧) દુઃખા પ્રાણીપર દયા રાખવી. ૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.

રીતસર=નિયમસર.

વારો=દાવ; વખત.

તોફાની=મસ્તીખોર.

ખસેડી=આધો કરી.

માથું મારી=હિંમત કરી

કોણી=હાથને વાળવાનો

વચ્ચે સાંધો.

ઢીમણું=ઢીમું

છાતીવાળો=હિંમતવાન.

ધરાયો=તરપત થયો.

હડસેલી=ધડકો મારી.

વેગળા=આધા; દૂર

બઝાડી=વળગાડી.

પેટભરી=જોષએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. ૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.

ખલીફા=વારસ થનાર

પાદશાહ=મુસલમાન

રાજા

દરબાર=રાજકચેરી.

દેખાવડો=રૂપાળો

સુખો=સુખેદાર, સરદાર દીકરો.

તીમણુક=ગોઠવણુ.

હુકમ=આજ્ઞા.

ખાસ=શુદ્ધ; ખાનગી. ચીતરામણુ=ચિત્ર.

શાહખાહો=પાદશાહનો

શાહખાદી=પાદશાહની

દીકરી.

ત્રીજી ચોપડીનો "ડિક્શન શિક્ષક" અઢી આના.. [૧૧]

તહેનાતમાં=ખીજમતમાં	ઝોળખાણને બોધે	દીલ=મન
હજુરમાં	મરજીમાં આવે તેમ	દીલગીરી=નાખુશી
છોકરવાદી=નાદાની	ખોલનાર.	ઝોલ્લો=હુકમત
કારણુ=સખખ; મતલબ	અરજ=વિનંતી	નીમ્મો=નીમણુંક કરી.
નામદાર=પ્રખ્યાત; ના-	કરજ દો=ખચ્યાં; છોકરાં	કહણુદેયાનો=દયા વગ-
મીચો	લાડ=વહાલ	રનો
ફરમાવશો=હુકમ કરશે	અક્ષા=ખુદા; પરમેશ્વર	રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
સમજુતી=સમજણ	ગુનો=વાંક; તકસીર	આરખ=અરખસ્તાનનો
માંએ ચઢેલો=વધારે	માફ=ક્ષમા	રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.	આસપાસ=આગુઆગુ	ખાનારૂં જનાવર
આંધળો=જેને એ આંખે	કોહલાં=ફાડી ખાનારાં	ખોંખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર	આડે=અવળે
લંગડો=લુલો	વાધ=ફાડી ખાનારૂં ચટ્ટા-	દુવા=આશિષ, આશી-
ઢેકાઢળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	વાંદ
માળા=પક્ષીનાં ધર	વરૂં=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટા; સરિયામ

સાર—એક ખીજને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.	નદી=મીઠા પાણીનો રેલો	કુદકો=છલંગ; ફલંગ
પડછાયો=ઝોળો	પર્વત અથવા સરોવર	પૂલ=નદીપરથી જવાને
ભાજોળ=દરવાજો; દર-	માંથી નીકળી ઢળતી	ખાંધેલો રસ્તો.
વાજ પાસેનો બજાર	જગામાં ચમ ખોજ	ચાક=વિસામો; આરામ
ભાગ=હિસ્સો	નદી કે સમુદ્રને મળે	અદેખો=ખીજનું સાઈ
ખાર=કિનારો	છે તે	જોષ બળે એવો.

૧૨ બીજા ધોરણ માટે પદ્ય પાઠ ભા. ૨ ને પાંચ આના.

લોભી=લાલચું	પડાવી=પ્રચવી; છીનવી	ગુમાબુ=ખોયું
તરાપ=કુદોળે; જલંગ	દાનત બગાડી=પડાવી	તાકે=ધારે; વિચાને.
ખોળ=શોધ; તપાસ	લેવાની ઇચ્છા કરી.	

સાર—લોભે કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	વજેરને એક જાતનો	ખામી=કસુર
ખરોડ કયું=વેચાતું	રોગ થાય છે તે	છુડું મકી દીધું=છોડી
લીધું	દરકાર=પરવા	દીધું.
સંદેહ=તહેમ; શક	ઠાવડું=ડાલું	અમડાયો=અડકાયો
હડખવા=કુતરા કોહલાં	અચકું=ડાકું	ભરોસો=વિશ્વાસ.

સાર—આપણી આંખે ખરું દેખાયા છતાં ખીજ પર ભરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪.	વિના=વગર	જની વસ્તુ લઇ
બખોટો=મંજો	સળ=શિક્ષા	લેવી તે
છાનોમાનો=ગુપ્તગુપ્ત	બૂલીશ=વીસરીશ	ચોર=છાની રીતે ખીજ-
બગાડયું=ખરાબ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે ખી-	ની વસ્તુ લેનાર.

સાર—ચોરી કરવી નહિ

પાઠ ૨૫.	ભાળે=જુએ	જુલતાં ને સમાતાં=પા-
કવિતાના અર્થ	નીર=પાણી; જળ	ણીમાં આમ તૈમ
ભાયડો=મરદ	તાંડી=ત્યાં	ડાલ્યાં કરતાં અને
સણો=ડાલો	નિહાળ્યું=જોયું	નેની અંદર સમાઇ
બહાદુર=જોરશૂર	માંડી=અંદર; માં	જતાં
ધાવ=ધા.	ડર્યો=ખીસી	સાદ=અવાજ.

બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિતશિક્ષક” પોષ્ટા બે આના. [૧૩

બલાં=દયાળુ	પાઠ ૨૬.	કપરા=અધરા; સખત
દેવી માતા=દેવી	ભરપુર=ભરેલો	લાચાર=નાચાર;
વદે=બોલે	પૈસે ટકે ખાલી=ગરીબ	મૂલ=કિંમત
માથું હલાવી=ડોકું	પૈસા વગરનો	મુકામે=ધેર
ધુણાવી; ના કઢી.	હાલત=દશા	દેયું ભરાઈ આવ્યું=
સંપત=દોલત	ખૂટી ગયું.=ગોળું થયું	રડવું આવ્યું.
મહેર=મહેરખાની; દયા	ખૂખસુરત=દેખાવડો.	પંપાળતા=હાથ ફેરવતાં
જગનાથ=જગનો ધણી;	હેત=ખ્યાર	ખરદાસ=અધકરી.
પરમેશ્વર.	દેશાવર=પરદેશ	પરવડે=ખોળે; માથે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ધણોજ ખ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭	લજવ્યું=શરમાવ્યું	વટાવી=ગોળંગી
ઝરો=પાણીનો વહોળો	શરીર=દીલ	વખોડવું=ધિકારવું
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લલકારથી	મોહી પડ્યું કટું=રાજ
આંખ=નજર.	બોલવું.	થયું કટું.
નારાજ=નાખુશ.	ચમકી=ચોંકી	ફસાવી દીધું=દુઃખમાં
ખખડવું=હોઠ હલાવી	પારધી=શિકારી.	નાખ્યું;
મનમાં બોલવું.	છેડો=પૂઠ	

સાર—કોઈ પણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ

પાઠ ૨૮.	ખચકાં=ડાહાં	જગોએ બેસી ધાટ
મહેર=જેમાં છોખંધ	જરદી=પીળી	ધડે તે જમા.
ને હારખંધ ધરો હોય	પાસ=અસર	ધગધગતા=ધણાજ દેના
અને સારાં સારાં ખ-	આંગણે=ખાસણે	નકલ=ખીજનું નોંધને
જાર હોય તે,	દોક=પેઢી; છુદાર ને	કરવું તે.

૧૪] મુરત ચહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. અહીં આના.

સાર—કોઈની નકલ કરવી નહિ

વરો=જમણવાર; ન્યાત મેળાપ=મુલાકાત

ધી=તાવેલું માખણ ચડબડી=લડી

પીયર=પેરીના ખાપનું રડયું ખડયું=જવલ્લે

ધર. લેખવે=ગણે

મણુ=૪૦ શેર

મેાંધે ભાવે=ધણી કિં-

ટાંકણે=ટાંણે; અવસરે

મતથી

ખપ=ખર

રંક=ગરીબ

ભારેખમ=ભારખોજ

વાળા

માન=આખર ઇજ્જત

સાર—ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ. તે કરતાં બહાર પડી બધાના હપયોગમાં આવવું સારું છે, એમ કરવાથી વગર માંજે માન મળે છે.

પાઠ ઉઠ.

કુંવર=રાજનો છોકરો

આપકર્મી=માપની કમા-

છ ખાનાર

આપકર્મી=પોતાની ક-

માધ ખાનાર

રાજપાટ=રાજગાદી

તીર્થ=પવિત્ર જગે

ભાભી=માઈની વહુ

વતન=જે જગામાં જન્મ

થયો હોય તે

ઝોર્ખોટું=એકદમ

તરાપ=છાંગ

ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી

સેના=લશ્કર

હિંમત=હામ

લૂણુ=અનાજ

ફતેહ=જીત

પ્રાચના=પરમેશ્વરના

કાલાવાલા

તકંગધુમ=ડંકો વગાડ-

તા તેમાંથી નીકળતો

અવાજ

ડંકો=લડાઈનું વાજન;

નોખત

નિજ્ઞાન=ધ્વજ; વાવટા

દુશ્મન=શત્રુ

ફાજ=લશ્કર

તક=દાવ

સરદારી=ઉપરીપણું

નાસભાગ=નાસાનાસ

કુંવરી=રાજની છોકરી

બહાદુરી=હોશિયારી

વરમાળ=વરને કન્યા જે

માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી આવ્યાની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧	તડકતો તડકતો=લહે- કાતી ચાલ ચાલતો. ખાખોચીઉં=પાણી ભરા- યલો નાનો ખાડો. જીવ=પ્રાણ ચઢાઉં=કાઠ વખાણુ કરે તેમ દુલે એવી	દુલાવી=મોટું કરી ખેટા=દીકરા ખેલ=શબ્દ મમત=જીવ; હઠ ગળ=શક્તિ ઉપરાંત=વધારે
દેડકો=ચોપણું પાણી તથા જમીનપર રહે- નાર પ્રાણી. ધાસચારો=ધાસ વગેરે. તાળે થયો=ધરાયો. લહેર=સપાટો.	સાર—ગળ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, માટે ગળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.	નહિ તો માંદો થાય.
પાઠ ૩૨.	લુગડું; દોટી વાત=લાગત મલમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું. બકારો=પસીનો સાહુકાર=૩ પીઆ ધીર- વાનો ધંધો કરનાર	જમ તેમ=ગમે તેમ ખેદરકાર=ખેપરવા; મરજ વગરનો રોગ=દરદ કસ=કેંસ . જાતે=પોતે
બિખારી=બીખ માગનાર તળાવડી=નાનું તળાવ લપશી=ખસી; સરી ધૂળતો=કાંપતો; ચર- ચરતો. ખાદી=એક જાતનું જાડું	સાર—કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.	
પાઠ ૩૩.	જડતો=સજતો; માલમ પડતો દેશાવર=પરદેશ દોરોને=હાંકીને પગલાં=પગના તળીઆં- નો આકાર અંગુઠીઆ=પગને અં.	ગુટે પહેરવાનું ધરેણું જોટવા=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનું ૩પાતું ધરેણું વહેવો=નાની નહી
આહાણુ=હિંદુની ઉંચી જાત. ગણેલા=અનુભવ મેળ- વેલા. ધંધો રોજગાર=વેપાર વણુજ		

૧૬] ત્રીજા પૌરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" નો જ્ઞાના.

શૈભા=શીભા; પરંથર
ધોખી=ધુગડાં ધોવાનો
ધધો કરનાર.

ધોખણુ=ધોખીની ખાવડી
રાજમારગ=મોટો રસ્તો
દુકંડુ=પાસે; નજીક

ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળવ્યા=પેદા કર્યા.

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી

પાઠ ૩૪.

કવિતાના અર્થ.

મહીમા=મોટાઇ
જગપતિ=પરમેશ્વર;
જગતનો ધણી
જમ=દુનિયા
રચી=ખનાવી.
રચના=ખનાવટ; ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના
રંગના

તરુપાન=આડનાં પાંદડાં
પાંડ=પહાડ

કરાડ=કરાડા; યુદ્ધ
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર
સરિતા=નદી

પાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા
ઉતરવાનો રસ્તો;
ઝાવારા.

વાટ=રસ્તો

હીતબંધુ

સાર=સારી

જૂલતાં=જટકતાં

મધુર=કાનને સારું લા.

જે એવું; મીઠું.

નાદ=અવાજ; સાદ

કળા=તેજ; અજવાળું

રંગ=શોભા

મેદાન=ખુલ્લી લાંબી

પહોળી જગા.

તરતાં=પાણી ઉપરરહેતાં

આખડી=આખ

ચાવણું ખાવાનું.

સાથ=સાથે

કળા=હીકમત યુક્તિ

કળી શકાય નહિ=સમજી

શકાય નહિ.

સરજી=પેદા કરી.

સરજનહાર=પેદા કરનાર;

પરમેશ્વર

પાઠ ૩૫.

કવિતાના અર્થ.

વિશાળ=મોટાં ડાળાં પાં-
ખડાં ખૂબ ફેલાયેલાં
હોય એવો,

જળેલ=છવાઈ રહેલી

તંબુ=કપડાનું ધર.

તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ.

પદ્મવ=પાંદડાં.

વનસ્પતિ=ઝાડ; છોડ

વેલા વજેર.

ધરી=પહેરી

રહોય=શોભે.

કાચલ=કાળા રંગનું

મધુર રાગનું પક્ષી

કલોલ=મળ;

તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી

વિશેષ=વધારે.

મેલ=સરસ; સારી રીતે

બીજા ધૈરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ પાંચ આના. [૧૭

કેસુડો=ખાખરનાં ફૂલ-
નો રંગ.

ઘોળાને=પાણી જેવો
કરીને

કુવારા=પાણી ઉંચું
ઉડાવવા માટે બના-
વેલો ઘાટ.

નવરંગ=તરેહ તરેહના
રંગ.

અપાર=ધણુંજ.

મોર=આંખના ફૂલ.

કોર=ખાણુ.

ચાંદની=ચંદ્રમાંનું અ-
જવાળું.

પાઠ ૩૬.

ટેકરો=નાનો ડુંગર
ઓળો=પડછાયો. •

પીઠ=વાંસો.

પશ્ચિમ=આયમણી;

સુરજ જે દિશામાં
આયમે છે તે.

ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા

તરફ મોં કરી ઉભા

રહેતા જેણી તરફ

ડાખો હાથ આવે તે
દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા

તરફ મોં કરી ઉભા

રહીએ તો જમણા

હાથ તરફ જે દિશા

આવે તે.

ધ્રુવ=ઉત્તર દિશામાં

આકાશમાં જે તારો

એકની એકજ જગા-

એ ઝીણો ઊગતો

દેખાય છે તે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? પડ-
છાયો સુરજથી કઈ દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં
ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ?
દહાડે દિશાઓ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા
ઉપરથી જાણી શકાય ? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો.

પાઠ ૩૭.

એસતું વરસ=કારતક

સદ્ ૧.

દાંડી=પંખાની હાથમાં

પકડવાની લાકડી.

માપ=ખરતર.

મથાળે=ટોચે.

કુટ=ખાર મંચ; અડધો

ગજ.

લાંબાણુ=લાંબાપણું.

પહોળાઈ=પહોળાપણું.

મંચ=તસુ; સવાકા જે-

ટલી જગા.

મધ્યમાં=વચમાં.

પગથીજં=નાની ઓ-

સરી

થોર=થુવેરીઆ

કરા=ભીંત..

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે ? ઉત્તરની
સામેની કઈ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ?
નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો ?

૧૮] સુરત શહેરનો “બૂગોળ શિક્ષક” અઢી આના.

પાઠ ૩૮.

ધોરી=સરિયામ

આગગાડી=વરાળથી

ચાલતી ગાડી

નિશ્ચાન=એધાણુ

સમજ=સમજણ; જ્ઞાન

ખેતર=અનાજ, ધાસ

પાકે છે તે જગા

ગોચર=ગાયોને ચરવાની

જમીન

સવાલ—રસ્તો ખતાવવાને ખેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નહી.

કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.

વગડામાં=ઉજાડ જ-

મામાં

પોપડો=ઢોરને ચરવાની

જગા; ચરો; ખીડ

આંખાગાડી=આંખાનાં

ઝાડ ધણું હોય એ-

વી વાડી.

ગામાં

ઢાળ=ઢોળાવ

દહેર=દેવળ

કઠિ=કિનારે

ભાડુ=કાંઠા પરની ખેડવા

લાયક જગા

વહેણુ=રેલો.

ચાલાક=ચંચળ

પાર=કાંઠો; કિનારો

પાળ=કોરણુ

ડાંગર=ભાત

મસ=ધણું

ઇશ્ચાન=ઉત્તર અને પૂર્વ

દિશા વચ્ચેનો ખુણો

નજરે પડ્યા=દેખાયા

સુગમ=સહેલું.

નિચાણમાં=ઢળતી જ-

સવાલ—પવન કય દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી

કણું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને

કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી

રીતે જણી શકાય ? નદી શા શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે

અને તે કયા કયા ? કય કય દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.

વાળું=રાતનું જમવાનું

મમ્યુ=ગોઠવ્યું

એરો=સરકારી ઉતારાનું

મકાન

મુખી=મામનો ઉપરી;

ગામનો બંદોબસ્ત

રાખનાર પટેલ

ગંધ=ખરાબ વાસ

બંદોબસ્ત=ગોઠવણુ

હવાલદાર=પટેલના તા-

બાનો ૪. પ. ૩ પીઆ

ના પગારનો સિપાઇ

મામલતદાર=તાલુકાનો

ઉપરી અમલદાર; પટે-

લ તલાટીનો ઉપરી

અરણ્ય=પટેલ તલાટીએ

ખેડત પાસેથી સરકારી

શુભરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા અઢી આના. [૧૯

માગતા રૂપીઆ લધ	મળીને થએલો તે.	ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
એકઠા કર્યા હોય તે	તાલુકો=મુખ્ય કચેરીએ	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
તલાટી=ગામની વસુ-	હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો	માંદો=બિમાર.
લાત ઉધરાવનાર.	કાગળ; મનીઓર્ડર.	દાકતર=અંગ્રેજી દવા
રાવણીઓ=વરતણીઓ	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ	જાણનાર વૈદ.
તાલુકો=ધણું ગામ	માસ્તર.	

સવાલ—ચોરો એટલે શું? મુખી, તલાટી, ટપાલી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧.	કરવા તથા મોહું	ઝાડીને=ઝપટીને.
સોનેરી=સોનાના રંગ	ધોવું તે.	ખોરાક=ખાવાની ચીજો
જેવા; પીળો.	ધધો=રોજગાર; વેપાર	તાજી=તરતની.
અંગારા=સળગતા:	ખેડુત=ખેતીનું કામ	લહેર=સપાટા.
કાચલા.	કરનાર.	જન=માણસ.
ચળકતો=ઝળકતો.	હળ=જમીન ખેડવાનું	નમતો=આયમતો.
દાતણપાણી=દાંત સાફ	ઓળર	ધોંધાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાંની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળું શેમાંથી આવે છે? સવાર થઈ ચાલી જણાય? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતા પહેલાં અને આયમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ. ઝળઝળાઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨.	જાય છે.	ઝપાટો=સપાટો.
વાતો=ફુંકાતો.	ટિકિટ=આગગાડીમાં	તોફાન=પવનનું બહુ
જોરથી=ઝડપથી	ખેસવાની ચિટ્ટી.	જોરથી વાનું તે.
ફરી જાય છે=હંડી પડી	ચુંગળાઈ=મુંજાઈ.	ઉચલી=મજાડી; ફેરવાઈ

૨૦] બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોણા બે આના.

મૂળમાંથી=જડમાંથી.
બરવાડ=ધેટાં બકરાં
ચારનાર

ધસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ

અકળામણુ=ગભરામણુ
વાહણાં=વરાળના જથ્થા

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે ? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ? પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય ? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ. માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.

કકડા=કુકડા

દુઃખ=વીટમણા

ચુરો=ભુકો

કણુ=રજકણુ

છુટા=જુદા

અક્ષરો=હરફો; હરતકો

પીગળનો=રસ થતો

નિર્દય=દયા વગરનો

કઠણુ=સખત

ગાંગડો=ગટ્ટો

ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો

કોલ=કેલ

કહેણી=કહેતી; કહેવત

જન્મ=પેદાસ

દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર

તળીઉં=નીચેનો ભાગ

જંતુ=ઝીણાં જીવડાં

વેહ=છિદ્ર; કાણાં

થર=પડ.

યાંચવો=જમીન ખોદ-

વાતું ઓળર; તીકમ

વાતું ઓળર; તીકમ

હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ મહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ચાકને બઢીમાં નાખે તો શું બને ? ચુનો શું કામમાં આવે ? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય ? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કંચો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ. છિદ્રાળુ. બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ?

છિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જ્યોતે તેને પછડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. ખરડ. ખરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે ખને છે? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થો કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪.

પતરા=ધાતુને ટીપીને	કાતર=કાપવાનું ઓગર	ખાટી=ખટાશવાળી
અથવા રસ કરીને લાંબા ચોડા બનાવે છે તે	ચંબુ=શિરોઈ.	ઝેરી=ઝેરવાળો
ગાળીને=રસ કરીને	નાળચાં=નળી	સિક્કા=ચલણી નાણું.
	કચરાટ=મોટી થાળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા
	ખાઝેલા=વળગેલા	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર, લુહાર, કુંભાર, શેના ધાટ બનાવે છે? તાંબુ કયાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાનાં ગુણ કહો. તાંબાનાં કયાં કયાં વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે? કલાઈનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે?

પાઠ ૪૫.

ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	વજેર=કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો	ધનામ=ખૂણ થઈ આવેલું તે
---------------------	-----------------------------	-----------------------

૨૨] બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત” શિક્ષક” પોષ્ટા એ આના.

મેળવણી=મેગ	તાસકો=ઢાંકણું	કલાઈ=ઝાંખા સફેદ
ઝોગળીને=રસ થઇને	પવાલી=લાંબું પીપ	રંગની ધાતુ
મળગરાં=ખડવાં; જોના	શિરોઈ=સાંકડા મોઢાનું	માંજેલાં=પસીને સાફ
વડે બારણું ઉઘડે	વાસણુ; ચંપુ.	કરેલાં.
દેવાય તે.	કાટ=કીટ.	સરતું=સાંધું.

સવાલ- ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ કયાંથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબુને પિત્તળ એમાં કઠણ કોણ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણુ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તળનાં વાસણુને કલાઈ કરાવવાનું કારણ શું ? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કેણુ કટાય ? ઝાંખું કયું વહેલું પડે ? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં સરતું કયું ? પિત્તળ સરતું શા માટે ? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શુ હશે ?

પાઠ ૪૬.

ધાસનું બજાર=ધાસની પીઠ.
ચરો=પોપડા; ધાસ ઊગવાની જગા; બીડ.
કુમળું=નરમ
છાવામાં=ઢાકવામાં.
વણીને=વળ દંધને.
મુળીઆં=મૂળ
ધાર=અણી.
દાબ=દરબ

ઝીઝવો=એક જાતનું ધાસ
ચરાઉ=ચરનાર
ગંજી=ધાસના ઢગલા
ગડી=ગાંઠ
સુગંધ=સારી વાસ.
મોથ=સુગંધીદાર ધાસ
પુજલી=ખજવાળ આવી ફેલાયા થાય તે
ધુપેલ=માથામાં બાલવાનું તેલ.
અત્તર=સુગંધીદાર વ-

સ્તુનો કસ.

દરો=એક જાતનું ધાસ;
ધરો
જડ=મૂળ.
ફરી ફરીને=વારે વારે
ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમાં
વાટ=રસ્તો.
ચમરી=ઝોડ ઉપરની પાંખડી
સુંવાળી=લીસી
વાસ=સોડમ.

સુપડા=ઝાડકવાને	સાદડી=ચટાઇ	મૂંજ=સરકટની પાંદડીને
વાંસની ચીપ કે ધા-	પડા=ઝુડી	પલાળી કુટેલી તે
સનું બનાવેલું ઓળર	કુટીને=છૂંદીને	ખાટલા=ટોળીઆ

સવાલ--જે ખેતરમાં દાબ જીજે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઇ જાય છે ? દાબના મુળીઆ કેવાં હોય ? એની પાંદડીની કાર કેવી હોય છે ? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાબ શું કામમાં આવે છે ? ઝીંઝવે શું કામમાં આવે છે ને ક્યાં જીજે છે ? એનાં મુળીઆ પર શું થાય છે ? એ ગડીને શું કહે છે ? મોચ શા શા કામમાં આવે છે ? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જળ જેવું કયું ધાસ થાય છે ? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ જીગી નીકળે છે ? સરકટ ક્યાં થાય ? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે છે ? એની પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે ? મૂંજ શું કામમાં આવે છે ? કયા કયા ધાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે ?

પાઠ ૪૭.

વાવવા=રોપવા	વગેરે કાઢી ગએલો	ટેબરા=મીઠું મરચું
પરાળ=ભાતનું ધાસ	કચરો.	નાખી જીવાર બાજરી
ગાંઠ=ગડી (વગરની	પૂરીને=નાખીને	ના કરેલા રોટલા
સળંગ=આખી; સાંધા	બીલ=વગડામાં રહેનાર	ખસલી=એક જાતનું
પેર=પેરીઠ	જાત	ધાસ
ગુચ્છ=ગુચ્છ; જથ્થો	નાગલી=ખાવટો	કડબ=જીવારનો ચુકો
નજર કરો=દેખાન આપો	સામે=એક જાતના	સાંઠો
ખી=ખીયાં	ધાસનું ખી	રાતડીઓ=રાત્રી જીવાર
ખાતર=ધાસ છાશ	થેક=ચીઠા કે ડુંગળાની	ખીડ=ધાસ જીગવાની
	મૂળની ગાંઠો	જમીન; ચરો

૨૪] સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂ. શિ. અઢી આના.

સવાલ—ખાજરી, ગુવાર અને ડાંગરના છોડનો ધાસની સાથે મુકાયલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે? ધાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો? મહીકાંઠાના બીલ લોકો ક્યું ક્યું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮.

આળસુ=સુસ્ત

કવિતાના અર્થ.

સખત=બહુ

સેડ=હળમાંની વચમાંનો

તાપ=આપ

એક સામટું=સાથે લાગુ

લાંબો સોટો

નીપળવે=પકવે.

ભાણુ=સુરજ

યાસ=ખેતરમાં હળે કની

અન્ન=અનાજ

દાણો=ગુવાર અડદ વગેરે

પાડેલા આડા ઉભા

ધરે=પહેરે

કાઠ=ઢોર બાંધવાની જગા

સિસોટો.

સહે=ખમે; વેડે

નીડં છું=નાખું છું

હળપુણી=હળમાં લોદાની

લટું=જખરો

છાશ=દહીમાં પાણી ના

કાશ હોય છે તે

ઉત્તમ=સારી

કૌવત=જેર

ધુસરી=ખળદની ખાંધે

પર=પારકો.

ચવડું=હળના નીચેના

રહે છે તે લાકડું

ઉપકારી=આભારી

ભાગમાં કાશની સાથે

છડે=હળને છડે પકડ-

દીએ=આપે.

અણીવાળું લાકડું

તે ખીલી જવું

શીખ=શિખામણ

હોય છે તે

ગાય છે તે; હલેડો

ખંત=કાળજી,

જગતનો તાત ખાજરી એટલે જેવી રીતે આપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવી જ રીતે ખેડુ, ખાજરી જેવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કારણ એ કે એ ધધો સ્વતંત્ર છે, અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ઘણી કામની વસ્તુ તે નીપળવે છે માટે.

હળની લટીકન—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુંગું વચમાંથી જવડું નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જોડા ભાગમાં સેડનો છેડો ધાસે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે. હળપુણી લોદાની

હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણી-દાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને બીજે છેડે ખીલો હોય છે તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે. તેને ધુસરું બાંધે છે. ધુસરું બળદની ખાંધ પર મૂકે છે; ધુસરું બળદની પાંચેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોક જોતરથી બાંધે છે. હળપુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે. નેનાથી જમીન ખેડાય છે. હળપુણી જલદી ધસાઈ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠામાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો ખેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુત છડાપર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ડાંખંગ પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાડ ૪૯.	ધર=કુમળા છોડ	ભરડીને=ભચરડીને
પાળ=કોરણ	ઝીલવો=ખમવો	છોડાં=ફોતરાં

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડાંગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે ? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાડ ૫૦.	વેંત=મિલ્લસ	ડુકર=ભુંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ	આંખ=કળી	શિયાળવાં=શિયાળ
કાઢવાનો સાંચો	પીત=પાણીથી થતું જે	સંભાળ=તપાસ
પડછા=પાંતરાં; ચમરી	કરસણ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=કસ	તરકારી=શાક	તાવડો=મોટો પેણો
પેર=ગંદરી	માસ=મહીના	છારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આંખી બતાવો.

૨૬] બીજા ધોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોયત્ન ચાર આના-

કાલુ એટલે શું ? કાલુ શાનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧.

રસોષ્ટ=રંધવાનું કામ
તકરાર=વડવાડ; રકઝક
વઢવા=લઢવા
ધીમા=શાંત

ઉજળો=સફેદ
ભાવ=હોંસ
સારાં=સામ્ન
ભોટ=આટો
કણુક=ભોટમાં પાણી
નાખી લોદા જેવું

કરે છે તે
જેર=શક્તિ
નકામો=ફોકટ
હિસાબ=ગણતરી
ઉપયોગના=જરૂરના
પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતાં નથી ?

પાઠ ૫૨.

મધપુડો=મધમાખીએ
બનાવેલો પુડો
લટકતો=ટિંગાતો
વાધરી=શિકારી
કામળો=જીનતું. લુગડું
ધુણી=ધુમાતો દેવતા;
સળગતા હાણાં વગેરે
ધરખાર વગરના=રખડતા
પારકો=પરાયો; બીજનો
ચીજ=વસ્તુ

ધ્રુષ્ણ=મરજી
નર=પુરુષ
છ ખુણાવાળાં=છ ખુ-
ણાના આકારના
જન્મ=જિંદગાની
રક્ષણુ=અચાવ
ડંખ=ચટકો
પેસવા=દાખલ થવા
દયા=રહેમ
કવિતાના અર્થ.
હુન્નર=કસબ; કારીગરી

નિશાળ=કેકાણું
મનોહર=મોહ પમાડનાર
રચે=બનાવે
તત્કાળ=તરત
ચુસી=સોષી
સરે=ચાવ
ગુણુ=ફાયદો; લાભ
તમામ=બધું
તજે=છોડી દે
ઉદ્યોગી=મહેનતુ
પકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કાણ બાંધે છે ? અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે ? મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીણ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધ-

બીજા ધોરણ માટે પઠ્યાર્થ પાઠ શા. રજો. પાંચ આના. [૨૭]

પુડાનાં ખાનાં કેટલા ખુલાવાળા હોય છે? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે? ધંડા ક્યાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કાણ મૂકે છે? મોટા ખાનામાં ક્યાં ધંડાં મૂકવામાં આવે છે? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું? મધ અને મીથુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી?

પાઠ પક.
શેખ=મુસલમાનની એક જાત
ખતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનાર પક્ષી
પીછાં=પીંછ
ચીકટ=ચિકાક
બિંજતું=પલજતું

નખળું=કમળેર
જોડાએલાં=સંધાએલાં
દાઢ=એવડા દાંત
અણીદાર=તીણા
ગળી જાય છે=ઉતારી દે છે
જળજે=સાયવે; સંભાળે
ઢાંકી=છુપાવી

ખીકણ=ખીએ એવો
ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે
માંજર=કલગી
દીપે છે=શોભે છે
ખોતરવાની=ખોદવાની
વહાણુંવાય=સવાર ચાલ

સવાલ—ખતક કેવી જગામાં રહે છે? ખતકનું શરીર કેમ બિંજતું નથી? ખતક શું ખાય છે? ખતકની આંચ કેવી હોય છે? ખતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ જીડી શકતી નથી? ખતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને ક્યાં હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને ખતક શા માટે ચાલી શકે છે? ખતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરધા અને ખતકની આંચમાં ફેર શું? મરધા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી? મરધો છે કે મરધો તે શી રીતે જાણખી શકાય? મરધા શા માટે પાળતા હશે? મરધા કાણ પાળે છે? મરધો ક્યારે ક્યારે ખેલે છે ને શું ખેલે છે? સાર—મરધો ખેલે છે તે પરથી સવાર ને ખપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪.

કાબરી=કાબર ચીતરી
૩=કપાસમાંથી કપા-
સીઆ કાઢી લીધા
પછી જે રહે છે તે
તણખલાં=તરણાં

માળા=પક્ષીનું ઘર
ખુણખોચરે=ખુણામાં
દરેક ફેરે=દરેક વખતે
ભુરા=રપાસમાની
ટપકાં=છાંટ

લગી=સુધી
રઝાણને=રખડીને
ફાયદો=ગુણ
વીણીવીણીને=શોધી
શોધીને
ભો=ખીંક; ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને તે કેવી રીતે હોય છે. ચકલી ક્યાં રહે છે? માળા શેનાં બનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે? બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી દરેક ફેરે કેટ કેટલાં ઇંડાં મૂકે છે? ઇંડાંનો રંગ કેવો હોય છે? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કાની કાની ખીંક હોય છે? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શું?

પાઠ ૫૫.

દેખાવ=શોભા
ગરદન=ખેચી
કેશવાળી=ઘોડાની ગર-
દન પરના વાળ
નક્કર=સંગીન
સપાટ=સરખી
લગામ=દોર
તીણા=ધારવાળા

ચપટ=ખેડેલા
ભુસું=થુલું
દાણા=અનાજ
મજલ=મુસાફરી; અંતર
પાણીદાર=ખેરવારી;
ઝડપથી દોડનાર
અરબી=અરબસ્તાની
નીમકદલાલ=ખાસ તેનું
ભલું કરનાર; ધણીનું

ભલું ચાહનાર
ધણી=માલીક
પ્રીતિ=હેત; પ્યાર
શરત=હોડ; હારજીત
ટટ્ટી=કામડાની વાડ
કુદાવે=ફાલંગ મરણવે
જીન=ચામડાનું પલાણુ
સવારી કરે છે=ખેણી
મુસાફરી કરે છે.

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પ્રરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કાને કાને હોય છે? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાખંધ દોડી શકવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામ ક્યાં ધાલે છે?

કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શું શું ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ઘોડાની કમ્મ કઈ જતો છે ? ઘોડામાં કયા કયા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

શેઠ=સાહુકાર

નાળખંધ=નાળ જડનાર

ફેર=તફાવત

ઝુમખો=જયો

ખોખારે=હણહણે

ભૂકવું=ગધેડાનું ખોલવું

અડીઅલ=અડીખ

એવું; જીદી; હમીલું.

ઠોઠ=અક્કલ વગરનો

નવાધ=અચરતી

મહેનતુ=મહેનત કરે

એવું

ધીરજવાળું=દુઃખ ખ

મનાર.

કલાગર=કલા પ્રમાણે

ચાલનાર

ટટું=નાનો ઘોડો

ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડા-

ના સંગમથી પેદા

થએલો તે

વાળ=નિમાળા

ઘોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીડ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે. ત્રણેના શરીરપર ટુંકા વાળ છે; પગને તળીએ જોળ દાખડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળા હોય છે. ઘોડા ને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આપે પુછડે હોય છે, ખચ્ચર ને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે. .

પાઠ ૫૭.

જોકળગાય=પરમેશ્વરની ગાય

વાતાં=વસ્તુ

ધડ=ખોચીથી પગ સુ-

ધીનો અધો ભાગ

કું=ધડની ઉપરનો

ભાગ

તાળવું=મોંઢાની અંદર

નો ઉપલો ભાગ

ભવાં=ભર; આંખ ઉ

પરના કમાનદાર વાળ

પોપથું=આંખનું ઢાંકણ

ખાળે છે=અટકાવે છે

છેડો=નાકું

મૂળ=મૂળઆત.

ગળું=ખોચીની પછવા-

ડેનો ભાગ.

વચ્ચે ગાંઠે=વચ્ચેવચ્ચે.

કેડ=કંમર.

ઢીંચણ=ધુટણ

૩૦] બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોષ્ટા બે આના.

શરીર વિષે—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે તે પર વાળ ભીજે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું. મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે. ગાલ, ગળું, બેચી, દાઢી અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુટી, પેદું, કેડ, વાંસો, બે પગ. જંઘ, ઢીંચણ, નળા, પાટલી, તળાઉં, એડી, અને ધુટી છે.

પાઠ ૫૮.

રીકર=ચિંતા

માન=સમજ

ધ્યાકો=અવાજો

આકાર=ધાટ

સવાલ—ઈંદ્રિયો કોને કહેવી ? ઈંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઈ કઈ ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. ભાર કે હલકું; પોચું કે કઠણું; લીસું કે ખરબચડું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જાણાય ? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૯.

અને વાદળી રંગ

વાનું સૂતરાઉ લુગડું

રંગરેજ=રંગારો

જાંખા=તેજ વગરનાં

ગળીનો રંગ=કાળો રંગ

છુટ્ટી=રંગ

સેલાં=દોપટ

વત્તા=વધારે

મૂળરંગ=લાલ પીળો

સાલ્સો=આયડીને પહેર-

ખુલતા=બહાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે ? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને ક્રત્યાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ઘોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? જાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો. ગ્રુલાખી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.
હુધાડો=નાજો; લુગડાં
પહેર્યા વગરનો
કાંતીને=તાર કાઢીને
વણે છે=અનાવે છે
દોશીવાણીઓ=કાપ-
ડીઓ.

છોટ=તરેહવાળું કપડું
જંગલી=સમજણ વગ-
રના
છાલ=છોડું
રંગદાર=રંગવાળા
ઢાંકણ=કવર
રવાંટી=ઝીણા વાળ

ગરબ સારે છે=કામ
કરે છે.
ભીંગડાં=ભડાં પઠ
જમદાની=ઝીણું બુદ્ધા-
દાર લુગડું
ખાસ્તો=સુતરાઉ કપડું
ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? જિન એટલે શું ?
જિનનું કયું કયું કાપડ અને ? ઘેરાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? જિન
સિવાય બીજા કોનાં લુગડાં અને છે ? ૩ કયાં થાય છે ? રૂના લુગડાં
શી રીતે અને ? રૂનાં કયાં કયાં લુગડાં થાય છે ? જંગલી લોકો
જિન અને રૂનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે
છે ? પશુ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

કવિતાની સમજૂતી.

કવિતા ૧. પાઠ ૨. સવારના પહોરમાં શું શું
અને છે તેની હકીકત.

હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિઠ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે
છે રાત પુરી થઈ ને સવાર પડી, પૂર્વ દિશામાં સુરજ ઊગવાની
તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે
અને ઝાડના પાંદડાં હાલે છે. માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિઠ,
જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરઘા કુકરેકૂક કરે છે, અને કાગડા
કા કા કરે છે; શોભિતાં મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે.
(ટક) (૨) સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝંખું પડ્યું, અને
તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી.
તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઈ ગયા અને સંતાઈ જવાને માટે ગલીકુંચી
શોધે છે (ટક ૩) લગત ધંધરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ
ગાયન ગાય છે; ઉદાર માણસો ધણું દાન આપે છે, અને મુસ્લાંઓ
નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે, (ટક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી

રાતનું અંધારું જતું રહ્યું; બમરો ગું ગું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલી છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને માટે હોંસિલા બને છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફલ ભૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ધણું પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાણું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) હે ભાઈ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ઊઠ અને મન દઈને પાઠ વાંચ. એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. (ટેક ૮)

કવિતા ૨. પાઠ ૫. સોખત તેવી અસર.

જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોખત તેવાજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોખત તેના જેવાંજ તે કામ કામ કરશે; જેને જેવી સોખત તેવીજ જગાએ તે જઈને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, અને નહારી સોખતથી નહારો થશે; સારા મહેતાજીની સોખતથી વિદ્યા બણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

કવિતા ૩. પાઠ ૧૦. ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા આખત.

કરોળીઓ જળ બનાવતાં બોંયપર પકી જાય છે, ત્યારે ગમરાંય છે અને વગર તૂટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કોઈ ઉપાયમાં ફાળ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચડતો) ફરી ફરીને એ ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. હિંમત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો રહ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામાં જઈ પહોંચ્યો. (૪) જે કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુંદઈને વગર મોતે મરી જાત. (૫)

એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જે માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ધણોજ ફાયદો મેળવે.

સાર—સારું કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું.

કવિતા ૪. પાઠ ૧૫. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે બંને જણુ લામ અને બેન મળી સંપીને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મળ પડે, પણ જે લડીએ કે કજીએ કરીએ તો ધણી દીલગીરી થાય, આખરૂં ઝોઝી થાય, અને લોકો નકાશં બોલે. (૧) હે ! જેરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઈ દિવસ જરાપણુ કંકાસ થાય નહિ. (૨) છોકરા હળીમળીને રમે. જમે અને ગીતો ગાય તો મા ધણી ખુશી થાય. (૩) સાર—માઇબેન સાથે સંપસંપીને ચાલવું.

કવિતા ૫. પાઠ ૧૭. વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; જુઓ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે. (મરી જાય છે) (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬.

પાઠ ૨૫.

કુહાડી.

નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઈ જેરાવર ડાહ્યો મરદ મન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો. મામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) મ ઝલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું, તેથી છોકરાએ પાણી અંદર કંઈક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં બીધો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ. તે વખતે તે

૩૪] ખીજ ધૈરણ માટે પદાર્થ પાઠ શા. રજો. પાંચ આના.

બહુ ઘાંટા પાડીને રડ્યો. (૨) હંમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યાં કરતાં અને સમાધ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીજ વખત સોનાની કુહાડો લાવીને બતાવી ત્યારે માર્થુ ધુણાવીને (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી ઘણી ગમે છે. માટે હો! દયાળુ માજી, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને દોલત મળજો, અને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર—સાચું બોલવું.

કવિતા ૭.

પાઠ ૩૪.

પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વરે) આ દુનિયામાં ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો બનાવ્યા. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) વળી પરમેશ્વરે મોટા-મોટા પહાડો, બેખડો, દરીઆ, નદી, એવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળાનાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ધણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડોપર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો

રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ મોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને ખેલવાને માટે જીભ આપી એ સારું ક્યું છે. (૮) વળી દ્વાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણા પર બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે ! પેદા કરનાર (પરમેશ્વર) તેં જે જીવિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા માટે દરરોજ તેની બકિત કરવી.

કવિતા ૮. પાઠ ૩૫. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)માં

શું શું અને છે તેની હકીકત.

મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે, તંબુપર જેમ ધળ વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાજિએરી અને તાડાનાં ઝાડ તે ધળ વાવટા જેવાં જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે, તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જીવનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફુટી નીકળે છે, કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર, ક્યુતર અને બીજાં ધણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાંના ફૂલનો (કેસુડો) રંગ ઘોળીને હોળી ગમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં કુઆરા ઉડાડે છે અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો

૩૬] મુરત શહેર તથા ચૌર્યાસી તાલુકાનો ભૂ.શિ. અઢીઆના.

છંદકાવ કરે છે, (૪) ભમરા ગું ગું અવાજ કરે છે. અને ઝાડો પર તરેહવાર ધણા રંગો દેખાય છે; આંખા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહે છે. (૫) માણસો મહેનતથી (ખુશીથી) શિખડ ખાય છે અને ઠંડું પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.

કવિતા ૯

પાઠ ૬૭.

ખેડુત વિષે.

અરે ! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો ખાપ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે; તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જખરો અને છે અને હાથેમાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે, અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જખરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલું કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફદટ નોકરી, નિદાન બીખ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ”

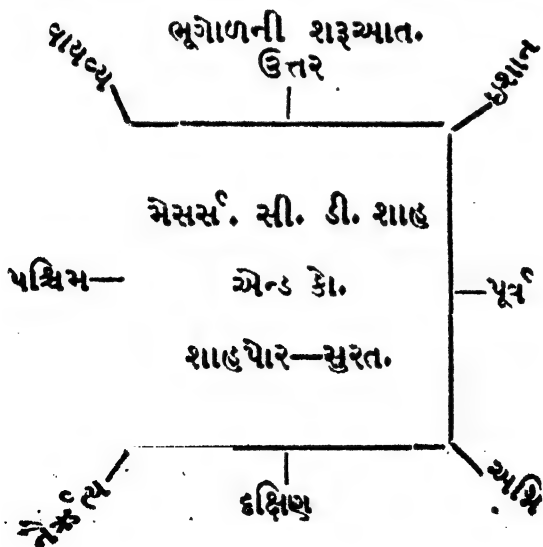
કવિતા ૧૦.

પાઠ ૫૨.

મધમાખી.

હે ! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના

આના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે થઈ.)
 મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે. અને તરતજ તેમાં રસ
 મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઈને તું મીણુ બનાવે છે, તેથી
 (મધ અને મીણુથી) ધણું કામ થાય છે અને તે ધણેજ ફાયદો
 કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું (ઉપયોગી) કામ
 કરતું જણાય છે. વળી તું ડાહીને ચોકખી દેખાય છે. તેથી તારું
 જોઈને બધા ડાહ્યા માણસો આજસ છોડી દે છે. (૩) કાઠી, કરો-
 ણીઆ અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ
 તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે
 મહેનત કરે છે. સાર—માણસે ઉદ્યોગી ને હુન્નરી થવું.

દિશા--(સ. ૧) દિશા કેટલી છે ? ઉ. ચાર. (સ. ૨) દિશાનાં નામ દો. ઉ. ઉત્તર. દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજ ઉપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો. ઉ. જે દિશામાં સુરજ જોગે તે પૂર્વ; આશમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ. ૫) સુરજ ખીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં જોગે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે ખીજી સાધન છે ? ઉ. હોકાયંત્ર (સ. ૮) હોકાયંત્ર ઉપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય ? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? ઉ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર; પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના—ચિત્રમાં નકશાની દિશા ખતાવી છે.

ખુણા—(પ્ર. ૧) ખુણા કેટલા છે ? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) ખુણા નાં નામ બોલો. ઉ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (પ્ર. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે, (પ્ર. ૨) ગામ ની મહેસુલ ઉધરાવનાર કોણ હોય છે ? ઉ. તલાટી. (પ્ર. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે ? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર માન્નિસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? ઉ. ઇન્સાફનું કામ કરે છે ત્યારે, (પ્ર. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. કલેક્ટર. (પ્ર. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ? ઉ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇરિપતાલ, ખાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (પ્ર. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ માન્નિસ્ટ્રેટ. (પ્ર. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ કયારે કહે છે ? ઉ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે.

પોલીસ ખાતું—(પ્ર ૧) પોલીસખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. ભોકોના જનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર ૨) ગામડામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે ? ઉ. પોલીસ પટેલ, મુખી. (પ્ર. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. ફોજદાર, (પ્ર. ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૫) ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું—(પ્ર ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. ભેજુદેખનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) શહેરના રૂ. ૫૦૦ ની

૪૦] બીજા ધોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોચત્તન ચારે આના.

લેણદેણનો ઇન્સાફ કરનારી કઇ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સ્મોલકોઝ કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને સ્મોલકોઝ જજ કહે છે ? (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેણદેણ ઇન્સાફ કરવાને કઈ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સેકન્ડ ક્લાસ સમજજ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સમજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૪) શહેરમાં સમજજ કોર્ટો કઇ છે ? ઉ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (પ્ર. ૫) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા ચુકવે છે. (પ્ર. ૬) ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? ઉ. સ્મોલકોઝ જડજ અને સમજજ.

વૈદક ખાતું—(પ્ર. ૧) વૈદક ખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. માદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે. (પ્ર. ૨) મોટા તાલુકાઓમાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ. (પ્ર. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? ઉ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે ? ઉ. સિવિલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરસીઅર. (પ્ર. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જનર.

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મહેતાજી (પ્ર. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? ઉ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો .

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે ? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સંજગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખર્ચ શાથી નભે છે ? ઉ. જકાત, જજરવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, વગેરેથી. (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય ? ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કોણ ચલાવે છે ? ઉ. સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદો. (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર અથવા ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે કરે છે ? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું, તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખર્ચ શી રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે

પર દર રૂપીએ એક આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાંથી ચાલે છે. (પ્ર. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ. લોકલબોર્ડ. (પ્ર. ૩) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? ઉ. લોકલફંડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજા ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોસ્ટ માસ્ટર (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. ડેપુટી પોસ્ટ માસ્ટર, કારકુન, સિપાઈ. ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવેખાતું, એગ્રિકલચરખાતું, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીકમ ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ધણાં ખાતાં છે.

સ્થાનિક પેદાસ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં મુખ્ય પાક થતો હોય તે.

પરદેશ જતી ચીજો—જે વસ્તુની નીપજ ધણી થાય તે વસ્તુ પરદેશ જતી ચીજોમાં ગણવી.

પરદેશથી આવતી ચીજો—ગામ, શહેર કે જિલ્લા પ્રમાણે લેખમાં કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડાં વગેરે આવતી ચીજો ગણવી.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામાસામો ધરોની હાર હોય તે.

મહોલ્લો—ધણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પડ—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ઘણાં ઘરની વસ્તી હોય તે.

કચ્છો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, કાબજ અને હારબંધ ઘણાં ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ઘણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવ જાય છે તે.

એજન્સિ—દેશી રાજાનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—જે ઘણા ઉંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળીને નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગળોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઈ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠ બંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

(હવાખાવાનું ઠેકાણું)—જે જગાપર ખારી ને ખુદી હવા હોય તે.

૪૪] સુરત શહેર તથા ચોયાંસી સાલુકાનો ભૂં શિવ અઢી આના.

અથવા ડુંભરાવાળી જગ્યા કે જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવે છે.

તીર્થસ્થળ—(જત્રાનાં ઠેકાણાં) કે જેનું મહાત્મ્ય ધણે દૂર સુધી જણાતું હોય અને પુષ્કળ જત્રાણ આવતા હોય તે જગ્યા.

ડ્રિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.
ડમ્પેલ્સની ડ્રિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્પેલ્સ પહેલાં ચૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના રનાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણા હાથ ઉંચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. ૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા. ૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી

મેં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો, (૨) ડબ્બો હાથ માથા ઉપરથી મેં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો,

રમત ૧૮) ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ,

૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ,

રમત ૧૯) ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ,

૨) હાથ પાછળ લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ.

રમત ૨૦) એ પગ વચ્ચે એક ધ્રુવનું અંતર રાખવું, ૧) બેઉ હાથ ઉંચા, ૨) બેઉ હાથ બગનાં આંગળા આગળ,

પાઠાવાર બેડાક્ષર તથા અધરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટેમાર્ગ	ભક્તિ	ધર્મશાળા	પૃથ્વી
બતાવ્યું	બાંધ્યું	ચંદ્રમા	સરખ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યાં	પ્રભુ	પર્વ	શ્રાવણ
વસ્ત્ર	ત્રીસ	ચેત્ર	ફાઢયો	દ્રાક્ષ
રસ્તે	મળ્યો	ચાલ્યાં	પિત્તળ	લક્ષડ
ડાહ્યો	કહ્યું	પૂછ્યું	ત્રણે	મહીના
ઝાલ્યો	વિદ્યા	મસ્તી	પુત્ર	શીખો
વિચાર્યું	ચઢ્યું	પહોંચાડ્યો	માર્ગો	જમી
બચ્યું	પ્રાણી	અજાણ્યું	સમજાવ્યું	ઉંચા
ફાવ્યો	પહોંચ્યું	માંડ્યું	આંડ્યું	પસ્તામો
મુફલ	બિંધ્યા	કર્યો	પહેર્યો	લીડ્યો

૪૬] બીજા ધોરણ માટે પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ પાંચ આના.

છઠ્ઠી	ચત્ર	ચક્રવિહુ	ચક્ર	કચ્છ
પ્રમાણ	કર્તા	કિલો	હિઠાડયો	દઢ
મિત્ર	બોલ્યો	જામ્યો	પાળ્યું	અધુરું
ધાન્ય	ભાંગ્યું	દોડ્યો	દાખ્યો	કલેશ
કક્ષ	ભાંગ્યો	રામચંદ્રજી	શ્રીરામ	કોશલ્યા
પ્રધાન	જંત્ર	દર્પણ	નિદ	ધન્ધા
ધર્યા	માર્યા	ગણકાર્યું	સર્વ	વળ્યું
મંગાવ્યા	ગુસ્સો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂખ	ભકત
ધર્મર	નાખ્યું	માર્યો	પસ્તાઇ	ગાર્ડ
કેળવ્યો	સ્ટેશન	સોંપ્યો	પાળ્યો	નવાડ્યો
ત્રીજાએ	જણાવ્યું	બ્રાહ્મણ	ફેંક્યું	સાંભળ્યો
ચોકખું	જડ્યું	ગુમાવ્યું	હિંચકયો	ખુલ્લું
ખગાડ્યું	ડોર્	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજવ્યું	વળ્યું	ઝાલ્યું	ભર્યા	ભટ્ટી
રડ્યુંખડ્યું	આપકમી	આપકમી	પ્રાર્થના	તીર્થ
દુરમન	પરણાવ્યો	છોડ્યું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેટ્યો	ચર્યો	ફુલાવ્યું	હંમેશાં
ભૂલ્યો	ધૂજતો	ધૂજે	પહુર્યા	સ્રી
જડ્યો	પુષ્કળ	સરજાવ્યાં	સૂર્ય	પદ્મવ
સહોય	વનસ્પતિ	પશ્ચિમ	ઉત્તર	માસ્તર
સેર	વિન્યા	ભૂસી	વચ્ચે	શીખ્યો

મુકાબ્યું	કચારડા	વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ
ધંધરલાલ	ખતાબ્યું	ખંદાખસ્ત	ઢાકતર	ખેડયું
લક્ષમણ	નિર્દય	છિદ્રો	સિક્કા	અત્તર
ઊચ્યું	ગુચ્છો	ઢકું	ઉત્તમ	અન્ન
કુક્કર	તત્કાળ	ઉઘોગ	વસ્તુ	પ્રીતિ
ટટ્ટી	નક્કર	સ્વાદ	છુટ્ટી	વત્તા
ખાસ્તો	કરાવ્યાં	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટક્યાળાં	ઓસડવેસડ	સિકારી
અભાગીઉં	વિઆય	ગોંધતો	રિસાળ	ઢાંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરાધાર	ભૂલથાપ
ટપોટપ	પેંતરા	ખહાદુરી	ગેડીઢડા	કુંકંબ
સોહામણી	અગેડી	ઢીંગલી	સહીઅરો	સંતાપ
વિવાહ	નિંદે	ખેંચતાણુ	ખળવંતા	ઝાડઝપટ
માઢળીઉં	ધતંરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપુળે	હુકાળું
સરનામું	સિસોટી	મિનિટ	સદેશો	ઢીમણું
દારડું	હિંચોળે	ફરજંદ	નીમણક	ચીતરામણ
હોશિઆર	ઢકા	કિનારે	દાનત	ગાળમટોળ
ચટાપટા	શિ ખામણ	સંપત	ખૂખસુરત	ખરદાસ
દુઃખ	ખડખડાટ	દુખળા	સંકટ	પારધી
શીંગડાં	જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિઅર
યાંકણે	ઓચીંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગહુમ
ચઢાઉં	ઉપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુડીઆ	કુંકડું	જગપતિ	મહિમા

૪૮] બીજા ધોરણ માટે અંગગણિતના મનોચત્ત ચાર આના.

દિશા	કસરતશાળા	અથમણી	દક્ષિણ	વિશેષ
ખુરશી	નિયાણુ	અધિકારી	હુડી	સેકન્ડ
જંતુ	વિષે	કાથળો	કથરોટ	ચંબુ
તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંબુ	ચળકાર	મળગરાં
શિરોધ	થાળી	લોટા	ખુજળી	સુપડા
ઝીંઝવો	ધુપેલ	સુંવળી	તમાકુ	સુગંધ
પાંદડાં	સળંગ	સેંકડો	રાતડીઆં	મહીકાંઠા
ઢબરાં	હળપુણી	ધુસરી	સતોષ	કૌવત
કોઢ	ભોંય	અથાણું	ચટણી	ફૂલ
પાકટ	વેંત	તાવડા	શિઆળવાં	હિસાબ
સફેત	ધડિં	રક્ષણ	મધપુડા	ધડાં
આળસુ	જવડાં	ચીકટ	ભિખારી	ભિંજાતું
હાઠ	આંગળાં	નિશાળ	ખુણેખોચરે	નુકસાન
દાખડો	નીમકહલાલ	સુંવાળા	ભુચું	શરત
નાળખંધ	અડીઅલ	ગધેડું	ભૂકે	પુછડી
સુરજ	સાંઠા	સંખંધી	ઠેકડા	ઉદસીંગ

બીજા ધોરણના “ મુખગણિત શિક્ષક ” પોણા બે આના.
બીજા થોપડીના “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” બે આના.

બીજા ધોરણ માટે અંગગણિતનાં
મનોચત્ત ચાર આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કુત

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો

ખાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૬-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	સાતમીના અર્થ ૦-૧૦-૦
ત્રીજીના અર્થ ૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના ,, ૦-૪-૦
ચોથીના અર્થ ૦-૬-૬	કન્યા ૨જીના ,, ૦-૫-૦
પાંચમીના અર્થ ૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના ,, ૦-૭-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

પહેલા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૧ ભા. ૦-૩-૦

બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨ ભા. ૦-૫-૦

ખાળ ગરખાવળીની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ, શાહપોર—સુરત.

બીજા ધોરણ માટે અધ્યાપિકા મુદ્રાઈ ન પડેલાં એવાં વ્યાખ્યાઓ તથા ધ્યાનમાં રાખવા જોઈ નિયમો સહિત.

અંગ્રેજીલિપિનાં મનોર્યત્ન ભા. ૧. ચાર આના.

બીજા ચોપડીના “ડિક્શનરી શિક્ષક” બે આના.

સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” બે આના.

બીજા ધોરણનો ‘મુખ્યગણિત શિક્ષક’ પોણા બે આના.

કર્તા—શ્રીમનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપોર—સુરત

